

08.00.02
A 4 - 15

ՀՀ ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ԵՎ ԷԿՈՆՈՄԻԿԱՅԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՎԱԼԱՍԱՆՅԱՆ ՄԱՐԻԵՏԱ ՍՏՅՈՊԱՅԻ

ՀՀ ՊԱՐԵՆԱՅԻՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՄԱՆՐԱԾԱԽ ԵՎ
ՄԵԾԱԾԱԽ ԱՌԵՎՏՐԻ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ
ԼՈՒԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

Ը.00.02 - «Տնտեսության, նրա ճյուղերի տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության քեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության սեղմագիր

ԵՐԵՎԱՆ - 2006

Ատենախոսության բեման հաստատվել է ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության Գյուղատնտեսության էկոնոմիկայի գիտահետազոտական ինստիտուտում:

Գիտական ղեկավար՝ տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Ս.Գ.Ղազարյան

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝
տնտեսագիտության դոկտոր
Ս.Ս.Ավետիսյան

տնտեսագիտության բեկնածու
Ռ.Ա.Չատինյան

Առաջատար կազմակերպություն՝
Հայաստանի սյետական տնտեսագիտական համալսարան

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2006թ. հոկտեմբերի 18-ին ժամը 14⁰⁰-ին ՀՀ ՖԷՆ Տնտեսագիտական հետազոտությունների ինստիտուտում գործող ՀՀ ԲՈՀ-ի թիվ 008 մասնագիտական խորհրդում:

Հասցեն՝ 0037 ք. Երևան, Կ. Ռիլենցու 31

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ՀՀ ՖԷՆ ՏՀԻ-ի գրադարանում:

Մեղմագիրը առաքված է 2006թ. սեպտեմբերի 18-ին

008 մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար՝
աշխ. գիտ. բեկնածու, պրոֆեսոր

Բ.Ա. Բաբայան
Բ.Ա. Բաբայան

3302-2006

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հետազոտության բեմայի արդիականությունը: Հանրապետության ներկայիս սոցիալ-տնտեսական ընդհանուր վիճակը բեկառված է մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով, որոնց մեջ ստավել ընդգծված են գյուղատնտեսական ոլորտին վերաբերվող հարցերը, հատկապես գյուղատնտեսական մթերքների և հումքի արտադրության ու իրացման հիմնախնդիրները:

Ընդհանրապես պարենապահովվածության հարցերը ունեն երկու ուղղվածություն՝ սոցիալ-տնտեսական և բնապաշտպանական: Սոցիալ-տնտեսական ուղղությունը, որին նվիրված է սույն ատենախոսությունը, իր մեջ ներառում է այնպիսի հարցեր, որոնք առնչվում են գյուղատնտեսական մթերքների և հումքի արատադրության ծավալների ավելացման, արտասահմանից պարենամթերքների և հումքի ներկրման, ինչպես նաև այդ բոլորը հասարակության լայն խավերին հասանելի դարձնելու հետ:

Գյուղացիական տնտեսությունները հաճախ զգալի յժվարություններ են կրում իրենց արտադրանքի իրացման գործում, որովհետև քավարաբ չափով չեն կազմակերպված գյուղացիական մթերքների և հումքի գնումները, ինչպես նաև վերամշակման հարցերը, լուծված չեն նաև գյուղացիական տնտեսությունների և վերամշակող արդյունաբերության բնագավառների վարկավորման, գյուղացիական տնտեսությունների ապահովագրության, հայրենական արտադրողների շահերի պաշտպանության հարցերը, որի արդյունքում ամեն տարի տասնյակ հազարավոր հեկտար վարելահողեր մնում են չմշակված:

Առկա հիմնախնդիրներից առավել կարևորվում են արտադրանքի իրացման հարցերը: Այդ կարևորագույն հիմնախնդրի լուծման մի շարք մոտեցումների քննարկմանն են ուղղված սույն ատենախոսությունում կատարված հետազոտությունները:

Նշված հետազոտությունը կարևոր է նրանով, որ ազդապարենային համակարգի իրացման ենթահամակարգը կաշված է ապահովելու արտադրող-սպառող շղթայում տեղի ունեցող սպրանքաշարժը, որի արդյունքում, ի վերջո, գնահատվում է ազդեցությունը համակարգի գործունեության արդյունավետությունը, զուգահեռաբար նշելով այն թերությունները, որոնք առկա են արտադրող-սպառող շղթայում և նախանշելով այն միջոցառումները, որոնք պետք է նպաստեն այդ թերությունների վերացմանը:

Հետազոտության նպատակն ու խնդիրները: Հետազոտության հիմնական նպատակն է ուսումնասիրել գյուղատնտեսական մթերքների իրացման ներկա վիճակը, գործընթացը պայմանավորող հիմնական գործոնները, արդյունքում՝ բացահայտել այդ գործընթացում առկա հիմնախնդիրները և նախանշել նրանց լուծման հնարավոր ուղիները:

- Վերոհիշյալ նպատակին հասնելու նկատառումներով ատենախոսությունում կանխարոշվել են լուծում պահանջող խնդիրների քննարկումը, այդ թվում՝
- ուսումնասիրել հանրապետության վերջին տարիների մակրո և միկրո տնտեսական իրավիճակը, ազդեցությունը համակարգի հիմնական ճյուղերում ձևավորված հարաբերությունները, սպրանքաշարժի զարգացման միտումները,
  - պարենապահովվածության և պարենային անվտանգության հիմնախնդիրների անսանկյունից ուսումնասիրել ազդեցությունը համակարգում իրականացված բարեփոխումները, որանց զարգացման միտումները,

- ուսումնասիրել առևտրի և մատուցվող ծառայությունների ղեկավարի ֆինկացման անհրաժեշտությունը և հնարավորությունները,
- հիմնավորել ապրանքների ճիշտ տեսակակազմը,
- սրպես շուկայական ենթակառուցվածքի ստանձնահատուկ մոդել, մշակել մանրածախ և մեծածախ շուկաների ցանցի զարգացման ռազմավարությունը,
- ուսումնասիրել պետության դերը պարենային շուկայի կարգավորման և երկրի պարենային ապահովվածության ու անվտանգության հիմնախնդիրների լուծման գործում,
- ուսումնասիրել պարենային ապրանքների առևտրի տարբեր մակարդակներում գնագոյացման առանձնահատկությունները,
- նախանշել գների ձևավորման ռազմավարության հայացակարգը:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Հետազոտության հիմնական օբյեկտն է հանդիսանում ագրոպարենային համակարգն ամբողջովին վերցրած և նրա առանձին ճյուղերը, ինչպես նաև պարենային ապահովվածությունը պայմանավորող այլ գործոնները՝ մակրատնտեսական իրավիճակը, բնակչության օգտատերի փոփոխությունները, զբաղվածությունը, ռեսուրսների օգտագործումը և այլն:

Հետազոտության առարկան հանրապետության պարենային ապահովվածության, իրացման հիմնախնդիրների լուծումը պայմանավորող հնարավոր ուղիների ուսումնասիրությունն է: Բացի իրացման հիմնախնդիրներից, որոշակի մոտեցումներ են ցուցաբերված հանրապետության ագրոպարենային համակարգի զարգացման հարցերին:

Հետազոտության տեսական, մեթոդական և տեղեկատվական հիմքերը: Հետազոտության համար մեթոդական և տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել ագրոպային ոլորտի և պարենային ապահովության հիմնախնդրի հետ առնչվող Հայաստանի ու արտերկրյա գիտնականների, մասնագետների ուսումնասիրությունները, ստեղծագործության շրջանակներում բնարկվող խնդիրն վերաբերվող ՀՀ օրենսդրական, ենթօրենսդրական ակտերը, գյուղատնտեսության զարգացման ծրագրերն ու հայեցակարգերը, ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության հրատարակումները, ինչպես նաև մեր կողմից կատարված ուսումնասիրությունները:

Առենախառնությունում կիրառվել են ծրագրամաթատկային և իրավիճակային մոտեցումներ, հարցում-հետազոտություններ, համեմատական ու գործնական վերլուծություններ և տնտեսագիտության մեջ օգտագործվող այլ մեթոդներ:

Հետազոտության գիտական նորոյրը ու հիմնական արդյունքները: Հետազոտության հիմնական գիտական նորոյրը Հայաստանի Հանրապետության պարենամթերքի իրացման կազմակերպման հիմնահարցերի քացահայտումը և դրանց լուծման ուղիների մշակումն ու հիմնավորումն է մեծածախ և մանրածախ առևտրի արդյունավետ կազմակերպման հիմնական ուղիների նախանշումը: Հիմնական գիտական արդյունքները պայմանավորված են հետազոտության համար ստաշադրված խնդիրներով, որոնք մասնավորապես հանգում են հետևյալին՝

- ՀՀ տնտեսության ագրոպարենային համակարգի ներկայիս վիճակի ուսումնասիրման, ինչպես նաև ինտեգրման ներկայիս առկա ներուժի քացահայտման արդյունքում, վերլուծվել և գնահատվել է հանրապետության պարենային ապահովության ու պարենային անվտանգության ներկա վիճակը, հանրապետության ագրոպարենային համակարգում իրականացված և շարունակվող բարեփոխում-

- ներն ու դրանց արդյունքները,
- ուսումնասիրվել է սյարենային մեծածախ և մանրածախ շուկաների գործունեության հայրենական և արտասահմանյան փորձը, դրանց առանձնահատկությունները և առկա հիմնախնդիրները,
- ներկայացվել է մեծածախ շուկաների ստեղծման անհրաժեշտությունն ու հիմնավորումը, այդ համակարգում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրման և մարքեթինգային գործունեության ակտիվացման դերը, նշանակությունն ու հնարավորությունները,
- ուսումնասիրվել է տարածաշրջանային տնտեսական համագործակցության զարգացման հնարավորությունները՝ կապված տարածաշրջանի գյուղատնտեսական մթերքների շուկաների հնարավորությունների օգտագործման հետ,
- մշակվել են մեխանիզմներ «արտադրող-վաճառատեղան» շղթայի գործունեության բարելավման ուղղությամբ,
- համակողմանի վերլուծության հիման վրա ներկայացվել են արտադրության տեղարաշխման արդյունավետության վրա տրանսպորտային, համբային, սպառողական և այլ գործոնների ազդեցության մեղմացման միջոցառումները,
- հետազոտվել են գների ձևավորման հարցերը տնտեսվարող սուբյեկտների գործունեությունում, ապահովագրական մակարդակում և հարկային համակարգի շրջանակներում, ներկայացված են գնագոյացման ռազմավարության հայեցակարգի նախանշումները,
- մշակվել են գիտագործնական նշանակություն ունեցող միջոցառումներ սուղված՝ պարենային ապրանքների մեծածախ և մանրածախ առևտրի կազմակերպման գործընթացի բարելավմանն ու դրանց արդյունավետության բարձրացմանը:

Հետազոտության արդյունքների գործնական նշանակությունը: Հետազոտման արդյունքներն ունեն տեսական և գործնական նշանակություն, մասնավորապես այնպիսի խնդիրների լուծման հարցում, որոնք առնչվում են ՀՀ ագրոպարենային համակարգում արտադրանքի իրացման և պարենային ապահովության հետ: Մի շարք դրույթներ ունեն կազմակերպական կիրառական բնույթ և առանց լրացուցիչ մեծ ծախսումների այսօր էլ կարող են ներդրվել արտադրության մեջ՝ լուծելով արտադրանքի իրացման հարցերը և նպաստավոր պայմաններ ստեղծելով պարենային ապահովության բարելավման ուղղությամբ: Հետևյալսպես հիմնավորված է մեծածախ շուկաների ստեղծման մանրամասները և տեղեկատվական մարքեթինգի ձևավորման նպատակահարմարությունը:

Գործնական բնույթի մի շարք առանձնահատկություններ կիրառություն կարող են առանց պետական մարմինների կողմից պարենային ապահովության և պարենամթերքների իրացման բնագավառում մշակվող և իրականացվող ծրագրերում:

Հետազոտության արդյունքները փորձարկումը և երապարակումները: Առենախառնության հիմնական դրույթները քննարկվել են Գյուղատնտեսության էկոնոմիկայի գիտահետազոտական ինստիտուտի գիտական խորհրդում, զեկուցվել են նշված ինստիտուտի բաժինների համատեղ նիստում և 2 հանրապետական տնտեսագիտական գիտաժողովներում, ինչպես նաև առանձին աշխատանքային խորհրդակցություններում, ուր հետազոտության արդյունքները գնահատվել են դրական, իսկ կիրառական նշանակության և ներդրման առումով՝ օգտակար: Առենախառնության հիմնական արդյունքներն արտացոլված են հեղինակի կողմից հրատարակված 4

գիտական հոլովածներում:

Ատենախառության կառուցվածքը և ծավալը: Ատենախառությունը բաղկացած է առաջաբանից, 3 գլուխներից, 10 ենթաբաժիններից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Ատենախառության ծավալը կազմում է 157 էջ:

ԱՄԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածությունում հիմնավորված է հետազոտվող քեմայի կարևորությունը, արդիականությունը և հրատապությունը, ձևակերպվել են աշխատանքի նպատակն ու խնդիրները, ներկայացվել են հետազոտության օբյեկտն ու առարկան, տեսական, տեղեկատվական ու մեթոդական հիմքերը, ստացված արդյունքները, գիտական նորայրը և գործնական նշանակությունը:

Ատենախառության առաջին գլխում՝ «**ՀՀ պարենային շուկայի ներկա վիճակը, հայրենական և արտասահմանյան փորձը, զարգացման հեռանկարները**», ներկայացված են մեծածախ և մանրածախ առևտրի ներկա վիճակը և առկա հիմնախնդիրները:

Բնակչության պարենով ապահովվածությունը պայմանավորված է մի շարք գործոններով, այդ թվում՝ երկրի մակրատնտեսական իրավիճակով, պարենային հաշվեկշռով, սպառման ապրանքների կառուցվածքով, եկամուտների բաշխման մակարդակով, զնազոյացման հարցերով, միջազգային դուրս կազմակերպություններից ստացված օգնություններով և այլ գործոններով:

1993թ. ՀՀ համախառն ներքին արդյունքը (ՀՆԱ) 1990թ.-ի համեմատությամբ կազմեց ընդամենը 46,9%, այսինքն նվազեց ավելի քան երկու անգամ: Ի դեպ, այդ անկումը ամենաբարձր ցուցանիշն էր ԱՊՀ երկրներում: Սկսած 1994թ.-ից հանրապետությունում ապահովվում է ՀՆԱ-ի ոչ մեծ, սակայն կայունացված աճ: 1994-2004թթ միջին տարեկան տնտեսական աճը կազմել է՝ 6.68%: Բացի այդ, չնայած առևտրային դեֆիցիտի աճին, արտարժույթի ներհոսքի շնորհիվ (հիմնականում վարկերի, արանսֆերաների, ուղղակի ներդրումների և փոխառությունների հաշվին) հնարավոր դարձավ կայունացնել արտարժույթի փոխարժեքը:

Կարճ ժամանակահատվածում գյուղատնտեսական արտադրանքի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում ավելացավ: 1999-2005թթ բուսաբուծությունը կազմեց գյուղատնտեսական համախառն արտադրանքի 68.8%-ը, տատանվելով 194.6-242.7 մլրդ դրամի սահմաններում:

2006թ հունվարի 1-ի դրությամբ հանրապետության շուրջ 339 հազար գյուղացիական տնտեսությունները և այլ մասնավոր ընկերությունները տնօրինում էին վարելահողերի 74.9%-ը, քազմամյա տնկարկների՝ 96,1%-ը, խտհարքերի՝ 45,1%-ը: Մասնավոր հատվածը ապահովում է գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի 90 տոկոսից ավելին:

Սպառողական շուկան 2002թ.-ի համեմատ աճի միտում ունի: Ընդ որում, ապրանքաշրջանառության աճը 9,7 տոկոսային կետով ավելի է քան բնակչությանը մատուցած ծառայությունների աճը, որը վկայում է այն մասին, որ բնակչությանը ծառայությունների մատուցման ինստիտուտը ավելի դանդաղ է ներառվում բնակչության կենցաղի մեջ:

Հայտնի է, որ սպառման գործընթացը միայն ներքին շուկայով բավարարել հնարավոր չէ, այլ անհրաժեշտ է փնտրել արտաքին ապրանքաշրջանառության նոր ուղիներ: Չնայած որոշ հաջողությունների, այնուամենայնիվ հանրապետության առևտրային հաշվեկշիռը դեռևս հիմնականում բացասական է, այսինքն ներմուծվում են ավելի շատ ապրանքներ, քան արտահանվում են:

Բացարձակ սերվիսի պահանջարկը զնաղով աշխարհում մեծանում է, իսկ վերջին ժամանակներում այն մեծանում է առավել արագ տեմպերով: Ժամանակակից գնորդը

ցանկանում է գնումներ կատարել ավելի հանգիստ, անհոգ պայմաններում, ծախսերով դրա վրա հնարավորինս քիչ ժամանակ: Մյուս կողմից, բարձրորակ սպասարկումը բույլ է տալիս ավելացնել օրինապահ գնորդների քիվը, որի դեպքում նրանք դառնում են խանութի (շուկայի) մշտական հաճախորդները:

Երևան քաղաքի պարենային շուկաներից հինգում (Արաբկիր, Զեյթուն, Տաշիր, Կայարան, Մարաթիա) մեր կառարած հարցում-հետազոտությունների արդյունքում պարզվեց, որ մանրածախ առևտրականները մի շարք ֆունկցիաներ են կատարում, որոնք ուղեկցելով բուն վաճառքի գործընթացին ավելացնում են վաճառվող ապրանքների և ծառայությունների արժեքը, օրինակ՝ որոշակի ապրանքների և ծառայությունների տեսականու սպառնալու, շուկա ներկրվող ապրանքների խմբաբանակների կտորակում, պաշարների պահպանում, սերվիսի սպառնալու և այլն: Նշված բոլոր ֆունկցիաների կատարումը կազմում է մանրածախ առևտրում վաճառվող պարենամթերքների արժեքի 5-10%-ը, որը, ընդհանուր առմամբ, բավականին ցածր ցուցանիշ է և, որը արդյունք է վերոհիշյալ շուկաներում ապրանքների վաճառքի ու ծառայությունների մատուցման կառավարման ցածր մակարդակի:

Մանրածախ առևտրի աշխարհաիմացության հիմքը գնորդներն են և մրցակիցները, ինչպես նաև այն միջավայրը, որում նրանք գործում են: Եթե մանրածախ առևտուրը ձգտում է հաջողության, ապա նա պետք է գիտենա, քե ինչ են ուզում նրա գնորդները և դրան համապատասխան ապրանքներ բերի, ծառայություններ մատուցի՝ բավարարելով նրանց պահանջները: Մակայն հաջող առևտրականը պարտավոր է լինել նաև ուժեղ մրցակից: Այստեղ հնարավոր է բարձր ցուցանիշներ ձեռք բերել, միայն բավարարելով մարդկանց պահանջները: Անհրաժեշտ է ուշադիր հետևել մրցակիցների վարքագծին, բանադրություններին, որով նրանք ձգտում են դեպի իրենց բաշել ձեռ գնորդներին: Վերջապես, մանրածախ առևտրականները պետք է հետևեն նրա պահանջարկի առաջանալուն, դրա հետ կապված նոր մրցակիցների ի հայտ գալուն և նոր տեխնոլոգիաներին: Այսպիսով, առևտրի աշխարհայացքի հիմնական տարրերն են՝ մրցակցությունը, գնորդները և միջավայրը:

Փոքր առևտրական սուբյեկտները, ընդհանրապես, ամեն օր առնչվում են գնորդների հետ, հետևապես հատակ և ճիշտ պատկերացում կառող են ունենալ գնորդների պահանջների մասին, իսկ խաշոր միավորումներում այդ տեղեկությունները ֆիքսվում են հաշվետվություններում, որոնք, ինչ խառք, ավելի քիչ տպավորություններ են սպառնալու, բան անձնական շփումները: Մոտավորապես նույն իրավիճակն է տիրում բողոքների հարցում: Ընդհանրապես վաճառողի կողմից տրվող երաշխիքները պետք է համապատասխանեն հետևյալ չափանիշներին՝

- երաշխավորումը պետք է լինի անսահմանափակ, պարզ, հասկանալի և փոխանցելի,
- երաշխավորումը պետք է մտածված լինի, ֆինանսական իմաստ ունենա, այսինքն գնորդը պետք է վստահ լինի, որ ֆինանսական կորուստ չի ունենա, այդ առումով պետք է անվերապահորեն երաշխավորվի գումարի կամ ապրանքների հետ վերադարձումը:

Հանրապետության շուկաներում անօրինական միջոցառումներից հնարավորին չափ շուտ հրաժարվելը, շուկաներում ապրանքային հազեցվածություն ստեղծելը, մթերք-

ների որակի պահպանումը, նրա նկատմամբ պետության կողմից որակի վերահսկումը, առևտրում օրինականության երաշխիքներ ունենալը, ապրանքավաճառական և շրջանառության գործառնությունների արագացումը, գնագոյացման գործընթացների պետական կարգավորման հնարավորությունները, սրանք են այն բաղկացուցիչ մասերը հանում որի ստեղծվում են շուկաները, որոնք իրենց հերթին ձևավորում են տարածաշրջանային անվտանգության ապահովման մեխանիզմները: Համաշխարհային փորձը ցույց է տալիս, որ այդ մեխանիզմները պետք է գտնվեն ոչ քե առանձին ձեռներեցների, այլ պետության տնօրինության տակ: Պետությունը իր յուրօրինակ հնարավորություններով հանդերձ ի վիճակի է որակապես և քանակապես բարելավելու բնակչության պարենային պահանջումները: Ընդ որում ընդգրկվելով առևտրի բուն գործընթացների մեջ, պետությունը ի վիճակի է բավականաչափ շաշափելիորեն ներգործել այդ գործընթացների վրա իր մտածված շուկայական վարչարարությամբ:

Արտաքին առևտրի հետագա ազատականացման և ուժեղ մրցակցության պայմաններում, հատկապես այն բանից հետո, երբ մեր հանրապետությունը դարձել է ՀԱԿ-ի անդամ և պատրաստվում է անդամագրվել Եվրամիությանը, օրվա թելադրանք է դարձել պաշտպանել հանրապետության պարենարտադրողների շահերը ինչպես համաշխարհային, այնպես էլ երկրի ներքին շուկայում՝ պարբերաբար մոնիտորինգներ անցկացնելով:

Միջազգային փորձը և ժամանակակից տնտեսագիտության տեսությունը ցույց են տալիս, որ շուկայական ենթակառուցվածքները իրենք իրենց չեն ստեղծվում, այլ նախանշվում և, որն ամենից կարևոր է, ստատրվում են պետության կողմից: Եթե պետությունը մի կողմ է քաշվում այդ գործընթացներից, ապա հատկապես ռազմավարական նշանակություն ունեցող շուկաները անօգնական են դառնում և հայտնվում են սովետային շուկայի կողմից զավթվելու վտանգի ստեղծ:

Ներկա պայմաններում հանրապետությունում արտադրվող պարենամթերքի արտադրությունը մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառների հետևանքով կրճատվելու միտում ունի և, բացի այդ, համաշխարհային առևտրի ինտեգրացումն առաջնորդելու նպատակով, մեր կարծիքով, անհրաժեշտություն է առաջացել պարենամթերքի սպառման գործընթացը պահանջված մակարդակով կազմակերպելու համար ստեղծել հատուկ բաշխիչ կենտրոններ՝ ի դեմս պարենային մեծածախ շուկաների:

Անկախության ձեռք բերումից հետո, մեր հանրապետությունը, ժառանգելով պլանային տնտեսության պայմաններում առևտրի կազմակերպման ձեռքը, որաշակիքն պահպանեց մեծածախ առևտրի կազմակերպման հիմնական մտեցումները: Կարճ ժամանակահատվածում ձևավորվեցին ձեռներեցների խմբեր, որոնք ներդրելով որոշակի կապիտալ, սկսեցին կապեր հաստատել աշխարհի տարբեր երկրների հետ: Գործընթացին նպաստեցին առնվազն երկու ընդգծված նախապայմաններ:

Նախ բարեփոխումների սկզբնական շրջանում ոչ բողոքն էին, որ ի վիճակի էին համապատասխան կապիտալ ներդնել մեծ խմբաբանակով ապրանք հանրապետություն ներկրելու գործում, և երկրորդ՝ ոչ բողոքն էին, որ շրջափակման պայմաններում կարող էին գրադվել մեծաքանակ ապրանքների ներկրմամբ հանրապետություն, քեկուզ նկատի ունենալով միայն ծախսերն ու անվտանգությունը:

Այսպիսով, մեծածախ առևտուրը, սկսած պլանային տնտեսությունից և վերջացրած ներկայիս շուկայական հարաբերություններով, երբեք չի ընդմիջվել: Սակայն,

եքե սլանային տնտեսության ժամանակ մեծածախ առևտուրն ուներ իրեն ներհասարակ կանոնակարգվածությամբ, ապա այժմ այն իրականացվում է չհամակարգված և անկառավարելիության պայմաններում (խոսքն առաջին հերթին վերաբերվում է պարենային մեծածախ առևտրի կազմակերպմանը) շուկայի ազատականացման կարգախախտի նշանաբանով: Արդյունքում, մեծածախ առևտուրը հանրապետությունում անբարյալորելի պարզեցված է: Իրականում ինչպես է այն կատարվում: Որոշ կապիտալ ունեցող ձեռներեցներ (այսպես կոչված սպեկուլյանտներ) իրենց մեքենաներով շրջում են հանրապետության մարզերը և գնելով համեմատաբար էժան գյուղատնտեսական մթերքներ, դրանք վերավաճառում են քաղաքային շուկաներում՝ մի քանի անգամ ավելի քանի գներով:

Մյուս, այսպես կոչված, «մեծածախ առևտրի» ձևն այն է, որ մեքենա ունեցող ձեռներեցները ապրանքը գյուղից տեղավախում են այն շուկաները, որոնք ապահովված են մեքենաների մուտքով և կան հրապարակներ կամ երկաթգծի կայարան: Վերավաճառողները այդ շուկաներից գնում են մթերքները և վերավաճառում այլ շուկաներում:

Հաճախ կիրառվում է մեկ այլ ձև ևս՝ տարբեր շուկաներից գնած ապրանքները վերավաճառվում է ուղղակի փողոցներում, ամեն քայլափոխին՝ խախտելով հիգիենայի ապրանքային կանոնները: Առաջին հայացքից այդպիսի առևտուրը վրայիկեցուցիչ է և քաղաքապետարանները ժամանակ առ ժամանակ արգելում են նման առևտուրը, սակայն կարծ ժամանակ անց երևույթը նորից կրկնվում է, հետևաբար հարկ կա խարխելու, այդպիսի փողոցային առևտուրը հիմքեր չունի, այլ քան է, որ այն մեր հանրապետությունում ճիշտ չի կազմակերպվում: Վերիխշելով պատմությունը կտեսնենք, որ հիմքեր կան, քանի որ առևտուրը անցյալում կատարվում էր դրամով՝ բաց երկնքի տակ: Առևտրի այդպիսի ձևերից ներկայումս չեն խուսափում և Արևելքում և թե Կենտրոնական Եվրոպայում: Մակայն այն կատարվում է քաղաքակիրթ ձևով: Առավելայն ապրանքավաճառային եռուգեղով ողողված փողոցը երեկոյան վեր է ածվում սովորական փողոցի, միտել մարտիկ կարող են խաղաղ գրոսնել: Ընդ որում առևտուրը իրականացվում է ոչ թե ապրանքը գետնին դնելով, ինչպես մեզ մոտ է, այլ հասարակ շարժական բեռնամեքենաներում (կոնտեյներ), որոնք առավելայն ժամը 6-ին տեղավորվում են փողոցի երկայնքով մեկ, իսկ երեկոյան ժամը 8-ին հավաքվում են փողոցի մի ծայրում՝ նրանց համար առանձնացված տեղում՝ չխանգարելով ոչ մարդկանց և ոչ էլ տրանսպորտի երթևեկմանը:

Այսպիսով մեծածախ առևտուրը պայմանավորված չէ միայն քանակով, այն պետք է համապատասխանի նման առևտրի կազմակերպման սկզբունքներին, որոնք, նախ և առաջ, պետք է բավարարեն գնադրների պահանջներին՝ պահպանելով վաճառողի համար որոշակի եկամտաբերություն:

Նշենք, որ մեծածախ առևտրի կազմակերպման ուղղությամբ հանրապետությունում, այնուհանդերձ, որակյալ քայլեր արդեն կատարվում են, օրինակ՝ Երևան քաղաքի «Մարաթիա» կոչված համավաճառատն, շուկային հարող փողոցի մի մասը, դարձել է մեծածախ առևտրի վաճառատեղ և որպեսզի այն վերածվի մեծածախ շուկայի անհրաժեշտ են որոշակի հարմարություններ, թե գնադրների և թե վաճառողների համար: Ուղջունելի է, որ տարածքի մեծամասնությունը առնված է ծածկի տակ:

Մեր կարծիքով, գյուղատնտեսական մթերքները բնակչությանը վաճառելու կա-

րևոր գործընթացները բարելավելու և ինչու չէ նաև կատարելագործելու նպատակով անհրաժեշտ է հանրապետության քաղաքներում և առաջին հերթին մայրաքաղաքում կազմակերպել մշտական մեծածախ շուկաներ:

Վերջին ժամանակներս ուժեղանում է ապրանքա-արդյունաբերական պատառի (ԱԱՊ) և պարենի մեծածախ շուկաների (ՊՄՇ) կապը, հատկապես մարքեթինգային և տեղեկատվական սպասարկումների գծով: Յալոյք, մեր հանրապետությունում ԱԱՊ ձևավորված է, իսկ ՊՄՇ՝ դեռևս ոչ:

Առեմախատության երկրորդ գլխում՝ «Մանրածախ և մեծածախ պարենային շուկաների ցանցի զարգացման ռազմավարության առանձնահատկությունները ներկա փուլում», ներկայացված է Հայաստանում մանրածախ և մեծածախ առևտրի ու այլ ծառայությունների դիվերսիֆիկացման անհրաժեշտությունը ամբողջ ապրանքաշարքի ընթացքում, տեսակակազմի ընտրության ճիշտ մոտեցումների կիրառման անհրաժեշտությունը և նպատակահարմարությունը:

Պահանջարկի և առաջարկի հավասարակշռվածության հիմնախնդիրն ինքնին ենթադրում է արտադրատնտեսական տարբեր գործընթացներում դիվերսիֆիկացում, մասնավորապես՝ արտադրանքի տեսականու ընտրության հիմնավորման հարցերում, նյութատեխնիկական արժեքների մատակարարման մեջ, իրացման բնագավառում, այդ թվում նաև առևտրամիջոցառական գործունեության կազմակերպման հարցերում: Դիվերսիֆիկացման անհրաժեշտությունն առավել շոշափելի է առևտրամիջոցառական ծառայությունների կազմակերպման շրջանակներում, այսինքն, երբ արտադրանքը դաշախց մատուցվում է սպառողին: Առաջ անցնելով նշենք, որ այս հարցերում դժվար է գերազանհատել մեծածախ առևտրի դերը:

Առևտրամիջոցառական ծառայությունն է, որ ելնելով շուկայի կոնյուկտուրայից, առևտրական գործունեությունից շահույթ ստանալու միտումներից, ինչպես նաև շուկայում լավագույն տեղ զբաղեցնելու անհրաժեշտությունից, համապատասխան հայտ է ներկայացնում արտադրությանը՝ որոշակի տեսականու արտադրության պահանջարկով: Արտադրությունն էլ, իր հերթին, ստանալով պահանջարկի դիվերսիֆիկացված հայտը, արտադրությունը (առաջարկը) դիվերսիֆիկացնում է այնպես, որպեսզի բավարարի ստացված պահանջարկը: Միանգամայն բնական է, որ եթե բուն արտադրությունը ժամանակին և պահանջված չափով չարձագանքի դիվերսիֆիկացման պահանջներին, ապա առևտրամիջոցառական ծառայությունը չի կարող դիվերսիֆիկացնել իր գործունեությունը և ընտրել այն ապրանքները, որոնք տվյալ պահին մեծ պահանջարկ ունեն:

Եթե դիվերսիֆիկացման հարցերը դիտենք արտադրության, իրացման և վերջինիս կազմակերպման համատեքստում, ապա համոզված կարելի է հաստատագրել, որ առևտրի հաջող զարգացման համար առաջնահերթ նշանակություն ունեն տեսակակազմային ճիշտ մոտեցումները, որի մեջ, ընդհանուր առմամբ, ներառվում են հետևյալ գործողությունները՝

- ապրանքների անվանակարգային և տեսակային ընտրություն,
- մեծածախ և մանրածախ օդակներում (շուկաներում) կայուն տեսակազմի առկայությունը ստատարում,
- արտադրանքների ժամանակին իրացում,
- գերաշարժների բացառում (ինչ որ տեղ այն համարելով տեսակակազմային ճիշտ մոտեցումների և ներկրման ծավալների ու ներքին հնարավորությունների ոչ ճիշտ

հաշվառման այրյունը):

Կապված շտկայում կոնյուկտուրային ապրանքների անվանակարգության փոփոխությունների հետ, տեսակաճու ուրվագծումը պետք է խստալի հետա-
մկալային կանխատեսումների և ճնշված հարցում-հետազոտությունների
արդյունքների վրա, որով ակնկալվում է բացահայտել առավել բարձր պահանջարկ
ունեցող մթերքները:

Մեր ուսումնասիրությունների ընթացքում, նման այլընտրանքային հետազոտու-
թյուններ ենք անցկացրել Երևան քաղաքի Կենտրոն համայնքի (առավել քանկ շուկա)
և Արարիկ համայնքի (համեմատաբար էժան շուկա) տարածքներում: Հարցման է
ենթարկել 70 մարդ:

Նման կարգի հետազոտությունների պրակտիկան ցույց է տալիս, որ լավագույն
արդյունք է ապահովում համատեղ հարցում-հետազոտություններ կատարումը
արտաաշխատանքային ձեռնարկությանների (գյուղացիական տնտեսությունների) և
առևտրա-միջոցառույթային կազմակերպությունների (սյուրբասայն վերավաճառողների)
միջև: Մենք նույնպես նման հետազոտություններ ենք անցկացրել, սակայն արդյ
վերապահումներով: Բանը նրանում է, որ հանրապետության ագրոպարենային
համակարգում գուտ արտադրական բնույթի ձեռնարկություններ և առևտրա-
միջոցառույթային կազմակերպություններ չկան, հետևապես մենք հարցում
հետազոտություններ ենք կատարել գյուղացիական տնտեսությունների
ղեկավարների և աուրեր միջոցով վերավաճառողների շրջանում:

Իհարկե, անառարկելի է, որ ռաջիոնալ տեսակաճու ընտրությունը կամերցիոն
հաջողությունների գրավականն է: Մակայն, տեսակաճու ճիշտ ընտրությամբ
տեսակաճու գործընթացների շրջանակներում ներառված անելիքները չեն
ավարտվում, տեսակաճին պետք է ձևավորել, ընդ որում ձևավորման գործընթացը
պետք է դիտարկել շաժընքացի մեջ և ոչ թե որպես աղբյուրի լուծված հարց:

Այդ կապակցությամբ, նկատի ունենալով ապրանքների պաշարների իրացման
համաշխարհային վարձը և մեր հանրապետության առանձնահատկությունները,
զանում ենք, որ անհրաժեշտ է՝

- նախապատրաստել և իրականացնել տնտեսամիջոցառույթային ձևավորումների
պահեստներում ապրանքների գույքագում, նյութակ ունենալով բնութագրել
պահպանման դրված ապրանքները, դրանց ստանձնահատկությունները, որի
հիման վրա նախանշել դրանց իրացման ակտիվացման ուղիները, ձևերը և
մեթոդները,
- իմրավորել պաշարները, ըստ իրացման դժվարությունների,
- նախանշել տնտեսությունում եղած ապրանքատեսակների իրացման հնարավու-
թյունները,
- որոշել ապրանքների պաշարների կորուստը, նախագուշակյան մեթոդներ կիրառել
կանխելու արտանորմառիվային պաշարների գույքումը, հնարավորինս
բարձրացնել ապրանքների շրջանառությունից մակարդակը:

Ապրանքները պաշարների ձևով հանդես են գալիս այնքան ժամանակ, քանի դեռ
չեն իրացվել: Ապրանքների իրացման ժամանակը, տնտեսության տարբեր բնագա-
վառների համար, նույնը չէ, օրինակ ագրոսերվիումում ապրանքների իրացման
ժամանակը անհամեմատ ավելի ձգձգված է: Նման իրավիճակը հիմնականում
բացատրվում է գյուղատնտեսական արտադրության սեզոնայնությամբ, իրացված

ապրանքների հետագա օգտագործման ժամկետի խայտադրությունը, տարած-
քայնությամբ, փոխադրումների կազմակերպման դժվարություններով (հատկապես
լեռնային պայմաններում) և այլն: Նշված օրելիտիվ պատճառները ոչ միայն ինքնին
դժվար հարթահարելի են, այլև դրանց առկայությունը երբեմն առիթ են հանդիսանում
մի շարք սուրբելիտիվ բնույթի դժվարությունների առաջացման համար:

Պաշարների ձեռք բերման և պահպանման օպտիմալ լուծումը բավականին բարդ
պրոցես է, որը պետք է ուղեկցվի գիտականորեն հիմնավորված հաշվարկներով, չի
բացառվում նաև վտրձառու մասնագետների գուշակումները: Բույր դեպքերում
անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ ապրանքային պաշարները ֆինանսների ստեղ-
ման միջոցներ են, որոնք վերջին հաշվով, հանգեցնում են տվյալ կազմակերպության
տնտեսական գործունեության վաթաթղացմանը, միջոցների շախարչայնը:

Մեր կողմից կատարված խաշարացված հաշվարկներով, մասակա հետանկարում
հանրապետությանը անհրաժեշտ է շուրջ 450 հազար տոննա միաժամանակյա
պահպանության համար տարադրություններ, որոնցից 46%-ը կարտաֆիլի, իսկ 54%-ը
բանջարեղենի և մրգի պահպանության համար: Իհարկե, այս հարցերում անհրաժեշտ
է պետության բազմակողմանի օգնությունը, արդիեաև նման կառույցների ստեղծումը
կապված է մեծածավալ կապիտալ ներդրումների հետ, որն առայժմ գյուղացին ի
վիճակի չէ կատարելու: Պաշարների կարգավորման համար անհրաժեշտ է կիրառել
հետևյալ պարզագույն բանաձևը՝ երբ պաշարների մակարդակը իջնում է պատվերի
նվազագույնից ցածր, անհրաժեշտ է նոր պատվեր տալ, երբ պաշարների մակարդակը
բարձրանում է վերին ստուգիչ սահմանից ավելի բարձր, կանկրետ միջոցներ պետք է
ձեռք առնել ապրանքը ակտիվորեն իրացնելու համար:

Հետազոտությունների արդյունքում մենք եկել ենք այն եզրակացության, որ ՀՀ
ագրոպարենային համակարգում արտադրված գյուղատնտեսական մթերքների և
համրի իրացումը հիմնականում իրականացվում է երկու սուղություններով՝ քարմ
վիճակում և սննդի ու վերամշակող ապրանքաբեռայնը վերամշակման տվյալով՝
հումրի ձեռք: Ընդ որում, դաշտից մինչև վաճառատեղան, իրացման շրթան ունի
բավականին բազմազան այլընտրանքային մոտեցումներ: Նման տարատեսակու-
թյունը պայմանավորված է մի շարք առանձնահատկություններով, այդ թվում՝

- այլընտրանքային շուկաների բացակայությունը (բացի ներքին և Վրաստանի
շուկաներից),
- փոխադրամիջոցների ընտրության սահմանափակվածությունը (ծովային տրանս-
պորտը բնոյնհանրապես բացակայում է, օդային տրանսպորտը քանկ է նստում, եր-
կաթուղային արանսպորտը շրջափակման հետևանքով զգալիորեն խաթարված է),
- մթերքների ժամանակավոր պահպանության համար հարմարությունների
անբավարարվածությունը, երբեմն սուղակի բացակայությունը (բացի Արարատյան
հարթավայրից, որտեղ հաճախ ժամանակավոր պահպանության համար կան
հատուկ շինություններ, երբեմն ստոնարանային հարմարություններով և իհարկե
գյուղացիական տնտեսությունների մոտ՝ համընդհանուր տարածում գտած
գետնախորշով),
- էներգակիրների չսովորական քանակությունը, երբեմն միջազգային ստանդարտ-
ներին գերազանցումը,
- տնտեսվարող սուրբելուների ֆինանսական ծանր վիճակը, հատկապես գյուղա-
ցիական տնտեսությունների անվճարումակարյունը,

- ճանապարհների, հատկապես գյուղամիջրան և առավել ևս դաշտամիջրան, փտաքայտագույն վիճակը,
  - առևտրամիջոցառնական ծառայությունների բացակայությունը, միջնորդ-վերավաճառողների բազմազանությունը, նրանց գործունեության անկանոնակարգվածությունը,
  - համապատասխան վարկերի բացակայությունը, բարձր առկաությամբ: Արտադրողներին և ծառայություն մատուցողներին միայն կոտպերատիվ բանկերից վարկերի տրամադրումը,
  - ծառայությունների մատուցման դիմաց ավելացված արժեքի հարկի գանձումը,
  - փոխառյալ միջոցների պատկանելության տարատեսակությունը (պետական, բաժնետիրական, կոոպերատիվ, փառք և միջին ձեռնարկություններ և այլն),
  - փոխառյալների սակագների բացակայությունը, որը հաճախ պատճառ է դառնում զանազան կամայականությունների,
  - հատուկ առևտրա-միջոցառնական ծառայությունների բացակայությունը, որը նույնպես առիթ է տալիս զանազան կամայականությունների:
- Հանրապետությունում դաշտից մինչև վերամշակող արդյունաբերության շղթան հիմնականում առանձնանում է նույն առանձնահատկություններով, սակայն մեր պայմաններում այն ունի նաև քոչ յուրօրինակ կողմեր, մասնավորապես՝
- երբեմն համը ընդունող ձեռնարկությունների անվճարումնակայության պայուսույթում, գյուղացիական անտեսությունները ժամանակին չեն առանում պայմանագրերում հաստատագրված իրենց հասանելի գումարները,
  - համը ընդունող ձեռնարկությունների տարաների և վերամշակման սարքավորումների անբավարարության հետևանքով գյուղացու բերքի ժամանակին չընդունելը հանգեցնում է բերքի սրակական և քանակական, հեռևապես ֆինանսական կորստաների,
  - վերամշակող ձեռնարկությունների տեխնիկական սարքավորումների կատարելագործման կապիքը,
  - համը արտադրող և վերամշակող տարարածանումներում բացակայում է տեխնոլոգիական համագործակցությունը (կոոպերացիայի բացակայությունը):
- Մի շարք երկրների վերջին տարիներ փորձը հաշվում է, որ պարենային շուկայի կարգավորման հարցերում նպատակահարմար է ստեղծել պետական քաղաքականությունը իրականացնող հաստուկ մարմին (օրինակ, Ռուսաստանի Դաշնությունը 1997թ. կառավարության որոշմամբ ձևավորել է նման մի գործակալություն):
- Նման ձևավորման գործունեության հիմնական ուղղությունները, հանրապետության ներկայիս պայմաններում, մեր կարծիքով, պետք է բովանդակի հետևյալը՝
- գյուղատնտեսական արտադրանքի, համըի և պարենի վիճակի մոնիթորինգի անցկացում, առևտրում և արտադրությունում անտեսվարող սուբյեկտներին տեղեկատվությունը սպասարկման հաստուկ համակարգի ստեղծում, գույքահեռաբար շուկայական ենթակառուցվածքների վերլուծություն և կանխագուշակում,
  - գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկայի կարգավորման կազմակերպչի րավական ձևերի գծով հեռուսկարային կանխագուշակումների ու առաջարկությունների մշակում,
  - գյուղատնտեսական արտադրանքի գնումների և ընդհանրապես առևտրի բնագավառում մրցակցության գաղափարները նպաստում,

- գնումների և սպարանքների ինտերվենցիայի կազմակերպում և անցկացում, նպատակ ունենալով կայունացնել գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկայի կանխկտարան,
  - պարենային ռեզերվների ձևավորման գործընթացում համապատասխան ֆունկցիաների կատարման ժամանակ պետական պատվիրատուի դերի ստանձնման և բնակչության էկոլոգիային մարտը պարենի մատակարարում և այլն:
- Գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացման հարցերում փոխառաբերությունները առընդմիջա լուծվող հարցերի թվին չեն պատկանում, մի շարք պայմաններից կախված նրանք միշտ զանվում են փոխառությունների մեջ, հեռևապես ժամանակ առ ժամանակ պետք է անդրադարձալ այդ հարցերին, իսկ որչա մտաեցումներ պարզապես պահանջում են իրավաօրենսդրական հիմնավորումներ:
- Մեծածախ շուկաների համակարգի ձևավորմանը զուգընթաց, անհրաժեշտ է ստեղծել միասնական տեղեկատվական և կոոպիտացիոն կենտրոններ, որոնց բացակայությունը մեծապես դժվարացնում է առանձին սպարանքների հեռագոտումն ու գնանառումը: Մեծածախ առևտրում շուկայական տեղեկատվության մեկուսացվածությունը խաչընդառում է սպարանքային ռեսուրսների առավել ռացիոնալ օգտագործմանը, դրանցով մանևրելը, հատկապես երկրի տարբեր տարածաշրջաններում պահանջարկի արագ փոփոխությունների պայմաններում, ինչպես նաև քաղաքացում է սպարանքաշարժը և սպարանքների միջտարածաշրջանային փոխանակումը:
- Միասնական տեղեկատվական համակարգը պետք է ապահովի տվյալների ազատ ձեռք բերում, ստեղծելով միասնական տեղեկատվական տարածք, որը և պետք է ներառել ինտերնետային կապի մեջ:
- Համաշխարհային փորձը ցույց է տալիս, որ մեծածախ շուկաները, բացի տեխնոլոգիական բնույթի հատվածամասերից, պետք է ունենան նաև մի շարք այլ բնույթի հատվածամասեր, այդ թվում՝ տեղեկատվական, լրացուցիչ ծառայությունների, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, կապի միջոցների, կապի սարքավորումների, ինֆասային ծառայությունների:
- Եսրևտրելով տեղեկատվության նշանակությունը, 1995թ. նոյեմբերի 3-ին Համագործակցության անդամ երկրների Կառավարությունների ղեկավարներին խաղաղաբան մեկ անգամ ևս հաստատեց այն միտքը, որ ԱՊՀ երկրների ինտեգրացման և համագործակցության կայացման հիմնախնդիրներից մեկը միասնական տեղեկատվական տարածքի ձևավորման ռազմավարական ուղղությունները պայմանավորող գործունեների ճշգրտումն է և նպատակամիտված օգտագործումը: Այդ կապակցությամբ կատարված ռազմաախրությունները ցույց են տալիս, որ չնայած տեղեկատվական տարածքի ձևավորման կարևորությունը, այնուամենայնիվ համագործակցության շրջանակներում դեռևս միայն ստացին քայլերն են արվում: Իհարկե, պատճառները բազմապիսի են և բազմաբովանդակ, օրյեկալվ են և սուբյեկտիվ, այնուհանդերձ, մեր կարծիքով գյուղություն ունեն իրական նախադրյալներ այդ գծով տարվող աշխատանքները և ռազմաախրությունները էլ սովելի սկսիվացնելու և ի վերջո միասնական տեղեկատվական տարածքից արդյունավետության ակնկալելու համար:
- Առևտրաարթյան երրորդ գլխում՝ «Առևտրի տարբեր մակարդակներում պարենային ապրանքների գների ձևավորման առանձնահատկությունները և ռազմավարության հայեցակարգի նախանշումները» հետազոտվել են անտեսալարման սուբյեկտների տարբեր մակարդակներում գների ձևավորման հիմնահարցերը:

Դիշտ գնային քաղաքականության վարումը կամ անհրաժեշտության դեպքում դրա փոփոխումը պետք է հիմնավորված լինի որոշակի նպատակներից ելնելով, որոնցից, մեր կարծիքով, հիմնականներն են՝

- վաճառքի առավելագույն շահութաբերություն,
- սեփական կապիտալի շահութաբերության ավելացում,
- բոլոր ակտիվների շահութաբերության բարձրացում,
- գների կայունացում, շուկայական դիրքերի շահավետություն և ամրապնդում:

Մանրամասն առևտրի և հասարակական սննդի քննադատում գների ձևավորման գործընթացում անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել հարկերին, որովհետև դրանք գների նշանակալից տարրերն են: Դրա հետ կապված անհրաժեշտ է նշել, որ վաճառողի կողմից մտածվող հարկերը, վերջին հաշվով, մտցվում են գնի մեջ և դրանց վճարումը կատարում է սպառողը:

Երևան քաղաքի ասրբեր համայնքների 5 ասլանբային շուկաներում մեր կատարած հարցում-հետազոտությունները, որում ներառված են նաև գնագոյացման հետ կապված հարցերը, թույլ են տալիս հանգել այն եզրակացության, որ շուկայում վաճառվող գյուղատնտեսական ապրանքների ճնշող մեծամասնությունը վաճառվում է ցածր գներով, երբեմն չփոխհատուցելով կամ բավարար չափով չփոխհատուցելով կատարված ծախսերը: Փողոցային առևտուրն ավելի բարձր գներ ունի, որովհետև այն իրականացնում են բացարձակապես վերավաճառողները:

Իհարկե, հարցմանը մասնակցող գործընկերի կարծիքն այն է, որ նրանք, առանց բացառության, գտնում են, որ գյուղատնտեսական ապրանքների գները բարձր են: Ընդ որում, գների բարձր լինելու պատճառարանման առումով ձևավորվել է հիմնականում երկու կարծիք: Հարցվողների ճնշող մեծամասնությունը գտնում է, որ գյուղատնտեսական պարենամթերքի գները ընդհանրապես բարձր են, իսկ հարցվողների համեմատաբար փոքր մասը հարցին նայում են ոչ թե բացարձակ իմաստով, այլ այն համեմատում են իրենց վաստակի հետ, այսինքն նկատի են ունենում գնումանակ պահանջարկի հարցերը, միևնույն ժամանակ չառարկելով, որ գյուղացու կատարած ծախսերը երբեմն չեն փոխհատուցվում: Այդ խումբը որոշակի տեղեկատվություն ունենալով համաշխարհային գների մասին գտնում է, որ պետությունը ի վիճակի է գների հարցում որոշակի կանոնակարգվածություն մտցնելու և որոշ մակարդակով վերահսկելու այն՝ ստեղծելով որոշակի մեխանիզմներ: Չուզահետաբար անհրաժեշտ է ստեղծել հատուկ մեծածախ շուկաներ, որով այլ հարցերի հետ մեկտեղ կկանոնակարգվեն նաև գյուղատնտեսական մթերքների վերավաճառման հարցերը:

Շուկայական հարաբերությունները, չնայած դանդաղ, այնուամենայնիվ կայունանում են, սակայն ներկայումս հանրապետության գյուղատնտեսական մթերքների, այդ թվում նաև պարենամթերքների շուկաներում, մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառների հետևանքով, բարեխոսումներով նախատեսված ոչ բոլոր նպատակներն իրագործվեցին: Ավելին, հաճախ ստեղծվում են անկառավարելի իրավիճակներ, որի պատճառով գյուղացին խուսափում է շուկա դուրս գալ և իր դժվարություններ անցրած ու հավաքած թերքը չնշին գներով հանձնում է վերավաճառողներին:

Ընդհանուր առմամբ, եթե մեր կողմից շուկաներում կատարած հարցում-հետազոտությունների հիման վրա գնահատելու լինենք գյուղատնտեսական և պարենային շուկաներում տիրող իրավիճակը, ապա կարելի է հաստատագրել, որ՝

- նախ և առաջ ազատակամացման գործընթացի հետևանքով հանրապետությունում գյուղատնտեսական և ռեսուրսառադարձող ճյուղերի սրտադրանքի միջև ձևավորվել է գների անգույնություն (դիսպարիտետ), ինչն էլ դարձել է ապրանքամթերքների մանրածախ գների աճի հիմնական պատճառներից մեկը, գուզահետաբար վատացնելով գյուղատնտեսության վիճակը,
- երկրորդ, ստեղծված իրավիճակում, երբ արդեգրված է ժողովրդավարական պետության ձևավորման գաղափարախոսությունը և սզատ շուկաների ստեղծման անհրաժեշտությունը, տրամաբանական հետևանք է դարձել պարենային ինտեքվենցիայի օր օրի աճող միտումները և հանրապետության շուկաներից հարեմակամ սուրբանքների ծավալների ու տեսակման դուրս մղվելը,
- երրորդ, բնակչության հիմնական մասի կենսամակարդակի ելցումը պայմանավորվում է սլարենային սուրբանքների նկատմամբ վճարունակ պահանջարկի նվազումը:

Վերահիշյալ երեք և մի շարք այլ պայմանների առկայության պայմաններում, գյուղատնտեսական և պարենային ապրանքների շուկաներում դրությունը սկզբունքորեն փոխվել է:

Եթե նախկինում, սլանային տնտեսության պայմաններում, այդ շուկաների ձևավորման գլխավոր հիմնախնդիրը ապրանքների առաջարկի սնքավաքարվածությունն էլ, ապա այժմ այն պահանջարկի սահմանափակվածությունն է, որը հիմնականում պայմանավորված է բնակչության ցածր եկամուտներով և արտադրական ծախսերի աճող մակարդակով:

Եթե նախկինում պարենային ապահովվածության և սնվտանգության հիմնախնդիրները պայմանավորված էին գյուղատնտեսական արտադրանքի ծավալների սլակասով, ապա այժմ դրան սլատնում է ներմուծվող ապրանքամթերքների գավթագործությունը (ինտեքվենցիան):

Վերջապես, եթե նախկինում պարենային շուկաների ձևավորման դժվարությունները պայմանավորված էին տնտեսական հարաբերությունների խիստ պետականացմամբ, ապա այժմ ընդլիակաւակը՝ դրանք հետևանք են շուկայի պետական կարգավորման հարցերում որոշակի մեխանիզմների բացակայության:

Եթե սզարային երկրներում գյուղատնտեսական զարգացման հարցերում նկատվում է պետության նվազագույն միջամտություն, ապա Եվրամիության երկրներում և ԱՄՆ-ում այն զգալի է: Բացի վերը նշվածից, այն արաւահայտվում է նաև արտադրանքի գների հարցում պետության նեցուն կամգները և վարկաղարման մեջ, հարկային արտոնություններում, բյուջետային սարքիւղաղարման մեջ, ինչպես նաև սալքանքարադրողների եկամուտների աճին նպաստող այլ նախաձեռնություններում:

Չարգացած շուկայական տնտեսություն ունեցող երկրներում գյուղատնտեսական արտադրանքի գների պետական կարգավորումն իրագործվում է սահմանային արժեքների որոշման ճամապարհով, որին պետք է հավասարեցվեն գործող գները: Շուկայական կամ հավասարակշռված գներ, ինդիկատորի դեր կկատարի: Դրա իջնելու դեպքում կատավարությունը պետք է գնի արտադրանքի ավելցակը և իր մտտղնի ժամանակավոր պահպանության: Եթե գները կարուկ բարձրանում է, ապա կատավարությունը իրացնում է ավելցակը: Այսպիսով, ստեղծվում են ինտեքվենցիայի սլաւարներ: Հարկ է նշել, որ նման վալվելակերպը չի կարող տարածվել շուտ փչացող

արտադրանքների վրա:

Գյուղատնտեսական մթերք և հումք արտադրող տնտեսավարող սույեկտների մոտ, գնագոյացման մեկնարկային փուլում, արտադրանքի գինը ձևավորվում է արտադրություն վրա կատարված ծախսերից՝ ինքնարժեքից:

Ինքնարժեքը, ներկայումս հանրասպետության գյուղատնտեսությունում ձևավորված մանր գյուղացիական տնտեսությունների պարագայում, հետաքրքրություն է առաջացնում մաս մեկ այլ տեսակետից: Արտադրության ոչ մեծ ծավալների դեպքում առանձին արտադրատեսակների ինքնարժեքը ձևավորվում են հաստատուն ծախսերի հաշվին: Դրանք, տվյալ դեպքում, գրավում են առավել մեծ տեսակարար կշիռ, և ընդհանրապես, ծավալների ավելացմանը զուգահեռ միջին ծախսերն իջնում են ի հաշիվ արտադրված ապրանքի վրա առավել մեծ քանակության հաստատուն ծախսերի բաշխման:

Փոփոխական ծախսերը, ընդհանրապես, արտադրության ծավալների աճի հետ մեկտեղ ավելանում են ավելի արագ: Սակայն նման վարկերակերպը հետզհետե իր դրական արդյունքն է սպասելի դանդաղանքի արտադրության դեպքում: Փոփոխական ծախսերի աճը շարունակվում է, սակայն ավելի դանդաղ, քան արտադրության աճն է: Արտադրության ծավալների հետագա ավելացումն ի վերջո ուժի մեջ է դնում մարդու եկամտաբերության օրենքը, որի դեպքում փոփոխական ծախսերի աճի տեմպերը գերազանցում են արտադրության ծավալի աճի ցուցանիշներին: Այստեղ է, որ առաջ է գալիս օպոլիմարացման հարցը, այսինքն ձեռնարկատեր խնդիրը պետք է այն լինի, որպեսզի գտնի հաստատուն և փոփոխական ծախսերի մեծության, այսպես կոչված «սակ միջինը» և այդ հարաբերությամբ կորմնորոշվի արտադրանքի ծավալների չափը սահմանելիս:

Հանրասպետության գյուղատնտեսական արտադրությունում ներկայումս ձևավորված մանր գյուղացիական տնտեսությունների պարագայում արտադրանքի ինքնարժեքի որոշումն ունի մեկ այլ առանձնահատկություն ևս, քանը նրանում է, որ արտադրության ծավալների փոքրության և գյուղացիական տնտեսությունների ֆինանսական միջոցների սղության պայմաններում, գյուղացիական տնտեսությունները գրեթե վարձու սշխատանք չեն օգտագործում կամ վարձու աշխատանքը վարձատրում են բնամթերքով, հետագայում նրա արժեքը չմտցնելով բուն արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ: Չափահեռաբար, նույն սկզբունքներից ելնելով, գյուղացին իր ներդրված աշխատանքի արժեքը նույնպես չի մտցնում ինքնարժեքի մեջ, այսինքն ինքնարժեքի հաշվարկը թերի է և այն ճշգրիտ հաշվարկների պարագայում հիմք ընդունել չի կարելի: Հետևությունը միանշանակ է՝ հետագա գնագոյացման հարցերը նույնպես թերի են և գյուղատնտեսական ապրանքների գների ցածր լինելը, ինչ որ չսովորվ, կարելի է բացատրել մաս այդ վիճակով:

Շուկայական հարաբերությունների պայմաններում, առավել քան այլ դեպքերում, անհրաժեշտություն է առաջանում սպառողների և արտադրող որոշակի երաշխիքներ՝ տնտեսական, քաղաքական, տեխնոլոգիական և սոցիալական բնույթի անկանխատեսելի ռիսկերի հետևանքով ծագած գույքային շահերի վերականգնման համար:

Սպառողագրության հարցերը հիմնականում ներառված են ՀՀ «Քաղաքացիական Օրենսգրքում» գործում են մաս մի շարք օրենսդրական ակտեր: Սակայն, չնայած իրավաօրենսդրական ակտերի և օրենքների սովորականը,

սպառողագրության հարցերը կատարելագործման և զարգացման կարիք ունեն դա հիմնականում բացատրվում է այդ հարցերի տարադրունակ լինելով, որոնք հատկապես անցումային շրջանում, յուրաքանչյուր անգամ որոշակի նոր մոտեցումների կարիք են գգում:

Չափահեռաբար շուկան ենթադրում է առաջարկի գերազանցում պահանջարկին: Միևնույն ժամանակ, պահանջարկի օբյեկտիվ հիմքը սպառողագրական ծառայության առումով, դա սպառողագրական պաշտպանվածության պահանջարկն է, որը իրացվում է, որպես սպառողագրական հետաքրքրություն:

Սակայն սպառողագրական հետաքրքրության առկայությունը նույնական չէ սպառողագրական ծառայության պահանջարկին, որովհետև սպառողագրական ծառայությունների ծախսերը փակելու համար պետք է սպառողագրող պետք է վճարունակ լինի: Այստեղից հետևում է երկու շատ կարևոր եզրահանգումներ՝

- նախ, սպառողագրողը, առաջարկելով իր ծառայությունները, պետք է սպառողագրողին հասանելի ձևով ցույց տա թե ինչ տնտեսական օգուտ կատանա նա կնքելով պայմանագիր,
- երկրորդ, սպառողագրական ծառայությունը պետք է կառուցված լինի այնպես, որպեսզի նրա գինը համապատասխանի սպառողագրող խմբի մեջ մտնող սպառողագրողի հնարավորություններին (վճարունակությանը), այն համար այն նախատեսված է:

Սպառողագրական միջոցների շրջապատում իր մեջ ներառում է երկու մեկը մյուսի հետ սերտ կապված, միևնույն ժամանակ զատ-զատ դրամական հոսքեր: Դրանցից մեկն սպառողագրական խմբի ձևավորումը՝ բաշխումը և օգտագործումը, երկրորդը՝ սպառողագրական ֆոնդի մի մասի օգտագործումը կամերցոն նպատակների համար:

Գնագոյացման հարցերում նշանակալից դեր է կատարում նաև հարկային համակարգը, այն հիմնականում պայմանավորված է նրանով, որ շուկայական տնտեսության պայմաններում էականորեն փոխվել է նմանատիպ սուբյեկտների տնտեսական գործունեության վրա պետության ազդեցության մեխանիզմը: Այժմ վարչարարության փոխարեն պետությունն անցել է ազդեցության տարատեսակ ձևերին: Տնտեսավարող սույեկտների տնտեսական գործունեության կարգավորման գլխավոր ձևերից մեկն էլ տնտեսավարող սուբյեկտին հարկման դաշտ բերելու համակարգի ստեղծումն է:

Գների ձևավորման գործընթացի ճշգրտման ժամանակ անհրաժեշտ է ըստ ամենայնի հաշվի առնել հարկային վճարումների դիմամիկայի վերլուծության տվյալները, ընդգծելով աժեղ և թույլ կողմերը:

Հայրենական արտադրանքի մեծածախ առևտրի մեր կողմից առաջարկվող կառուցվածքը և գների ձևավորման մայրը ներկայացված է գծապատկեր 1-ում:

Գծապատկերից հետևում է, որ սպառողների մեծածախ գինը, մնացած հավասար պայմաններում, իրենից ներկայացնում է ամբողջական ծախսերին գումարած շահույթը:

Կապված արտաքին տնտեսական գործունեության ընդլայնման և միջազգային առևտրի զարգացման հետ (ներառյալ մոտիկ և հեռավոր արտասահմանյան երկրները), վերջին տարիներին էական փոփոխություններ են մտցվել մեծածախ առևտրի մեխանիզմներում, մասնավորապես՝

Ինքնարժեքը (ապրանքաշրջանառությունը ըստ գնման գների)	
Համախառն եկամուտ	
Շրջանառության ծախսեր	
Շրջանառության ծախսերի հոդվածներ	Տրանսպորտային ծախսեր, ծախսեր աշխատանքի վարձատրության վրա, սոցիալական վճարումներ, վարձակալության վճար, ամորտիզացիոն հատկացումներ, այլ ծախսեր:
	Հարկեր, գանձումներ, վճարումներ, որոնք մտնում են շրջանառության ծախսերի կազմի մեջ
Արտախրացվող և գործարարական ծախսերի կամխազուշակում	Ավտոմոբիլային ճանապարհներից օգտվելու համար հարկ-2,5%, այլ հարկեր ճանապարհային ֆոնդին, վարձ հողօգտագործման համար:
Հաշվարկային և կանխագուշակվող ծախսեր	Հարկեր, գանձումներ, վճարումներ
	Հարկ ունեցվածքի (գույքահարկ) -2% Հարկ բնակ-սոցիալական բնագավառի պահպանման համար -1,5% Գանձումներ իրավապահ մարմինների պահպանման համար -3% Գանձումներ կրթական հիմնարկությունների պահելու համար -1% Հարկ գովազդի համար-5% (գովազդային միջոցառումների արժեքից)
Չեղանկության հայեցողությամբ գործարքների ռիսկային ֆոնդ (կանխագուշակվող վնասներ)	Այլ կանխագուշակվող վնասներ
Հարկեր (ԱԱՀ, շահարկահարկ)	
Չուտ եկամուտ	

Գ ծ ա պ ա ս կ եր 1: Մեծածախ առևտրում ներկայացվող արտադրանքի գների կառուցվածքը և ձևավորման կարգը

- առաջին հերթին հանված են բոլոր սահմանափակումները, որոնք գործում էին մեծածախ գների մակարդակի և մատակարար-առաքման հավելումների կարգավորման (ներկայումս բազր հավելումները սահմանվում են ինքնուրույն, պայմանագրային մոտեցումների հիման վրա) հարցերում,
- այնուհետև, գործող օրենսդրության համաձայն, մեծածախ առևտուրը, փաստաբան, դատում է արտասահմանյան ապրանքների ակցիզ վաճառողը:

Գնային քաղաքականության և ռազմավարության նպատակների ընտրությունը պայմանավորված է տնտեսավարող սուբյեկտի ընդհանուր տնտեսական գործունեության զարգացման ռազմավարությունը ապահովող խնդիրներով: Տնտեսավարող սուբյեկտների գնային քաղաքականության և ռազմավարության ձևավորումը նպատա-

կահարմար է իրականացնել, ելնելով հետևյալ երեք սկզբունքներն նպատակային կողմնորոշվածներից՝

- կողմնորոշումը դեպի գնալքը,
- կողմնորոշումը դեպի ընթացիկ ծախսերը,
- կողմնորոշումը դեպի շահույթը:

Ճիշտ քաղաքականության և ռազմավարության վարման գրավականներից մեկն այն է, որ արտադրանքի արդեն կայացած գնի մակարդակը տարբեր ժամանակահատվածներում պետք է ճիշտ գնահատվի: Նման գնահատման նպատակն է՝ որպեսզի գնի նվազագույն մակարդակը, որից ցածր այն չի կարող լինել, նկատի ունենալով ինքնահեղափոխման պահանջները:

Գործունեության ճիշտ ռազմավարության մշակման գրավականներից մեկն էլ այն է, որ անհրաժեշտ է հնարավորին չափ ճիշտ գնահատել ապրանքային շուկայի ներուժը և հնարավորինս նկատի ունենալ նրա առանձնահատկությունները:

Կոնկրետ արտադրատեսակների կտրվածքում գնային քաղաքականության և ռազմավարության նպատակները պետք է շերտավորված լինեն ըստ հետևյալ հիմնական չափանիշների՝

ա) պահանջների բավարարման մեջ արտադրանքի դերի առանձնացում՝

- մասսայական պահանջարկի ապրանքներ,
- պարբերաբար պահանջարկի արտադրանքներ,
- սակավադեպ պահանջարկի արտադրանքներ,

բ) ըստ արտադրանքի որակի մակարդակի և սպառողների հետվաճառքյա սպասարկումների բնույթի,

գ) ըստ ապրանքի բոլորաշրջանի փուլերի: Այստեղ գնային քաղաքականության համար օգտագործվում են զանազան նպատակային կողմնորոշիչներ:

Հաշվարկային գնի մակարդակի կարգավորման մեխանիզմը ձեռնարկությունը պետք է նախապես մշակի, հենվելով գնային քաղաքականության և ռազմավարության վրա, հաշվի առնելով նպատակը և խաչընդատող բարձր օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պայմանները:

Եզրակացություններում ամփոփված են հետազոտության հիմնական արդյունքները և ձևավորված են եզրահանգումները, այդ թվում՝

- իրացման գործընթացն իրականանում է օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ բնույթ կապ բարդություններով, որոնք հիմնականում արտադրողների և սպառողների հնարավորությունների անհամապատասխանության ու տարանջատվածության արդյունք են: Բարդությունների մեջ առավել ընդգծված են ստացարկի և պահանջարկի հավասարակշռվածության ստեղծման հետ կապված հիմնախնդիրները,
- անհրաժեշտ է ապահովել առևտրի ցանցում մեկը մյուսի հետ կապված և մեկը մյուսին փոխարինող ապրանքների տեսականին, զուգահեռաբար միջոցառումներ մշակել այն ապրանքների վաճառքի ծավալների ավելացման ուղղությամբ, որոնց իրացումը դանդաղել կամ ընդհանրապես դադարել է: Սակայն տեսականու ձևավորման ստեղծում հաջողություն ունենալու գործի միայն կեսն է: Անհրաժեշտ է պարբերաբար օժանդակել առևտրա-միջոցառական ծառայությանը, իրավաօրենսդրական շահավետ մոտեցումներով, սատարել նրա գործունեությանը, հնարավորին չափով կայունացնելով այն, արդյունքում ակնկալելով գնորդների վստահությունը, հատկապես ցանկացած պահին պահանջվող սպրանքի գնման

հարցում,

- մեծ պաշարների առկայությունն, անկասկած, սպահովում է սպառողի պահանջ-ները: Մակայն այդ պրոցեսը միանշանակ է, այն ևս ունի իր բացասական կողմերը: Նման դեպքում ստուգվում են մեծ քանակությամբ նյութական արժեք-ներ՝ դուրս հանելով դրանց շրջանառությունից: Բացի այդ, գյուղատնտեսական արտադրանքը ենթակա է երկարատև պահպանման, նման դեպքում մա կորցնում է իր քանակական և որակական հատկությունները:
- Ժամանակակից գնորդը ցանկանում է գնումներ կատարել ավելի հանգիստ, անհոգ պայմաններում, նրանք չեն ցանկանում ապրանքների փնտրտուքի վրա ժամանակ կորցնել, այսինքն բացի գների ցածր լինելուց նրանց հետաքրքրում է նաև գնումների վրա հնարավորին չափ քիչ ժամանակի ծախսումը և հնարավորին չափ այդ գործընթացի անհոգ պայմաններում կազմակերպումը: Բարձրարակ սպասար-կումը թույլ է տալիս ավելացնել գնադրների քիվը: Արդյունքում, եթե սերվիսի նշանակությունը քննարկենք հեռանկարի համատեքստում, սպա սերվիսի մակար-դակի բարելավումը հետզհետե, երբեմն անզամ աննկատելիարեն իջեցնում է վաճառքի ծախսերը:
- ներկայումս հանրապետության մանրածախ շուկաներում վաճառողները կատա-րում են մի շարք ֆունկցիաներ, այդ թվում՝ որոշակի ապրանքների և ծառայու-թյունների տեսական ապահովում, շուկա ներկրվող ապրանքների լուրջաբանակ-ների կոտորակում, պաշարների պահպանում, սերվիսի սպահովում, ապրանքների և ծառայությունների արժեքի ավելացում: Մեր ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ նշված բոլոր ֆունկցիաների կատարումը կազմում է մանրածախ առևտրում վաճառվող ապրանքամթերքների արժեքի 5-10%-ը, որն ընդհանուր առմամբ բավականին ցածր ցուցանիշ է և վերոհիշյալ շուկաներում ապրանքների վաճառքի, ծառայությունների մատուցման կատարման ցածր մակարդակի արդյունք է,
- մեծածախ շուկաների բացակայության պայմաններում մեծածախ առևտուրը հանրապետությունում անթույլատրելի պարզեցված է: Դրանով զբաղվում են վերավաճառողները, մի շուկայից գնված ապրանքը մեկ այլ շուկայում վերավա-ճառելով, երբեմն այդ վաճառքը կազմակերպվում է ուղղակի փողոցներում՝ խախտելով հիգիենայի տարրական կանոնները : Իհարկե, այդ չի նշանակում, որ փողոցային առևտուրը պետք է կարականապես արգելել, սակայն այն պետք է կազմակերպել քաղաքակիրթ ձևով:
- նկատի ունենալով որոշակի առանձնահատկություններ (մանրամասն ներկայաց-ված են առենախոսությունում) կառավարությունը պետք է մշակի հատուկ համա-ձայնեցված առևտեսական քաղաքականություն, որով կարգավորի տարրերային բնույթ ունեցող մեծածախ առևտուրը տարբեր մակարդակներում՝ հանրապետա-կան, տարածաշրջանային, տեղական:

Պետական իշխանության մարմինները պետք է միայն համակարգողի դեր կատարեն, կազմակերպական մնացած մակարդակները թողնելով տարածաշրջա-նային կառուցվածքների վրա:

Պարենային մեծածախ շուկաների ստեղծման նպատակը գյուղատնտեսական արտադրանքի արտադրության և վերամշակման խրախուսումն է, արդյունավետ շուկայական մեխանիզմների միջոցով արտադրողների և մեծածախ գնադրների միջև

ձևավորվող վախադարձ շահագրգռվածության բարձրացումը, որի արդյունքում հնարավոր է դառնում ստեղծել տնտեսական կապեր, կարգավորվող արտադրություն և արտադրանքի իրացում, նկատի ունենալով սպառողի ընթացիկ և ներածախյին պահանջարկը:

Ներկա պայմաններում համաշխարհային առևտրի ինտեգրացումը պահպանելու նպատակով, մեր կարծիքով, անհրաժեշտություն է առաջացել պարենամթերքների սպառման գործընթացը պահանջված մակարդակով կազմակերպելու համար, հանրապետությունում ստեղծել հատուկ բաշխիչ կենտրոններ՝ ի դեմս պարենային մեծածախ շուկաների:

Առենախոսության հիմնական դրույթները արտացոլված են հեղինակի հետևյալ հրատարակումներում.

1. Մ.Վարսամյան «Պե՞տք է արդյոք ունենալ մեծածախ շուկա», «Ազրագիտություն» №3-4, Երևան 2005թ, էջ 169-172,
2. Մ.Ղազարյան, Մ.Վարսամյան «ՀՀ պարենային շուկայում մեծածախ և մանրածախ ազատ գների ձևավորման առանձնահատկությունների շուրջ», «Գյուղատնտեսական արտադրության արդյունավետության բարձրացման հիմնախնդիրները և լուծման ուղիները» (գիտական հոդվածների ժողովածու-V) Երևան-2006թ, էջ 69-75
3. Մ.Վարսամյան «Գնագոյացման հարցերը տնտեսավարող սուբյեկտների (գյու-ղացիական տնտեսությունների) մակարդակում», «Տեղեկատվական տեխնոլոգիա-ներ և կառավարում», Երևան -2006թ, էջ 175-178
4. Մ.Վարսամյան «Տեսակազմային ճիշտ մտաբեղմունքը որպես առևտրի արդյունա-վետության բարձրացման կարևորագույն գործոն», «Ազրագիտություն» №7-8, Երևան 2006թ, էջ 302-305:

"Пути повышения эффективности организации розничной и оптовой торговли продовольственных товаров в РА"

диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – "Экономика, управление хозяйством и его отраслями".

Защита состоится 18-го октября 2006г. в 14⁰⁰ часов на заседании Специализированного совета 008 в Институте экономических исследований при МФиЭ РА по адресу: Ереван 0037, ул. К.Улнеци 31.

РЕЗЮМЕ

Диссертация посвящена вопросам повышения эффективности организации розничной и оптовой торговли продовольственных товаров в республике, разработке определенных подходов и управлений развития и совершенствования вопросов касающихся реализации сельскохозяйственных продуктов сырья.

Для достижения этих целей в работе:

- кратко описано существующее положение в розничной и оптовой торговле, а также в сфере обслуживания в республике в целом и наличие проблем в этой области;
- исследованы возможности диверсификации торговли и обслуживания;
- изучены вопросы выбора сортов как важный фактор обеспечения диверсификации производства и реализации;
- изучен опыт оптовой торговли на оптовых рынках республики и за рубежом;
- разработаны подходы по государственному регулированию вопросов на продовольственных рынках и по решению проблем связанных с продовольственным обеспечением и вопросам безопасности;
- исследованы вопросы по внедрению информационной технологии и маркетинга в системы оптовых рынков республики;
- изучены вопросы ценообразования в агропродовольственной системе республики;
- изучено влияние страховых систем на ценообразование продовольственных товаров в агропромышленной системе РА;
- исследовано влияние налоговой системы на уровни цен;
- разработана концепция ценообразования.

